

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS VASLUI XXI, 1999

ACTE MEDIEVALE ROMÂNEȘTI DIN ARHIVA DE RĂZBOI A SUEDEI

Nicolae RĂILEANU

În rezultatul colaborării cu colegii din Suedia în vederea studierii activității regelui Carol XII în Moldova, se știe că, acesta, după bătălia de la Poltava (1709), s-a retras lângă Tighina (Bender), unde a stat mai mulți ani, - am făcut schimb de vizite lucrative atât în Moldova cât și în Suedia. În urma vizitei noastre la Stockholm în anul 1995 și grație ajutorului dlor Lars Ericson, Leif Gidlöf și Björn Gäfvet am putut extrage o serie de materiale din Arhiva de Război a Suediei (Krigsarkivet) care mărturisesc o stare de lucruri extrem de delicate ce privesc relațiile Țărilor Române cu Suedia, până astăzi în mare parte necunoscute.

Din ceea ce deținem noi, este vorba de mai multe epistole, scrise în limba latină, în principal ale domnului Moldovei, Gheorghe Ștefan, una a domnului Țării Românești, Constantin Șerban, deasemenea una aparținând lui Dimitrie Cantemir și câteva scrise de Nicolae Mavrocordat. Cele mai multe, de la Gheorghe Șerban, evocă niște relații speciale ce le-a avut Țara Moldovei cu Suedia, în persoana regelui Carol X Gustav.

Logofătul Gheorghe Ștefan Burduja, în urma unei conjurații împotriva lui Vasile Lupu, care se înconjurase cu mai mulți boieri greci, în anul 1653, susținut cu oaste din Transilvania și Țara Românească îl detronează pe acesta și se proclamă domn, chiar dacă al doilea a mai apelat la sprijinul cazacilor lui Timuș Hmelnițki, care l-a un moment dat îl restabilesc înapoi. Odată cu moartea lui T. Hmelnițki, asediat în Suceava, Gheorghe Ștefan va ieși victorios în luptă, apoi va domni între anii 1653-1658. Cauzele căderii sale în desuitudinea sultanului s-au datorat mai multor relații speciale avute cu regele Carol X Gustav, ceea ce reiese din conținutul scrisorilor deținute de noi.

Conform unei epistole (24 august 1655) adresate regelui Suediei aflăm cum Gheorghe Ștefan a acordat ajutorul solului Suediei ce mergea la Secja Zaporjană, iar la întoarcere l-a primit personal, apoi l-au însoțit oamenii noștri la domeniul Principelui Transilvaniei, unde se vorbește de o expediție a regelui Suediei. În anul următor (7 aprilie 1656) scrie deja despre campania regelui în Polonia, mulțumită, și că el dorește să aibă relații de prietenie cu acesta, iar printr-un sol îi trimite un dar regelui Suediei. Din altă scrisoare, cu aceeași dată, G. Ștefan comunică regelui că va trimite un sol al său la el, împreună cu cel din Suedia care mergea mai întâi în Secja Zaporjană. Tot în acest an (23 iunie), îl

anunță pe rege de sosirea solului său, abatele Daniel Grecul, vestit oștean, însă solii – suedez și cel moldovenesc n-au putut trece în Suedia din cauza polonezilor, iar solul regelui s-a întors la hatmanul Zaporojei. În data de 8 decembrie 1656, în adresa regelui, îi scrie despre o stare de lucruri în părțile noastre, despre care l-a informat pe solul suedez, ce a fost la el. Din anul 1658 citim și un răspuns la scrisorile Principelui moldovean din partea lui Carol X Gustav, ca răspuns la scrisoarea din 7 aprilie 1656, adusă de abatele Daniel din abația greacă. În această epistolă faimosul rege al Suediei se arată predispus să servească Maiestății Sale (adică lui Gheorghe Ștefan). Acest prilej nu s-a lăsat prea mult așteptat, deoarece în anul următor citim dintr-un Memoriu semnat de Ludovicus de Biata Bielski în cauza Ilustrului principe al Moldovei Transalpine către regele Suediei, despre soarta neîndurătoare a preaumilului principe. Tratatul cu care a fost legat de Principele Transilvaniei a fost motivul suferinței lui, el cerând acum să-l ajute la redobândirea tronului, cu ajutor armat, inclusiv să convingă pe Principele de Transilvania să vină cu ajutor armat de 2000 de ostași. Deoarece tot aici se menționează că, Principele Moldovei și regele Suediei au avut o cauză comună. Același autor, deja la 10 aprilie 1660, scrie alt Memoriu, de acum în adresa Senatorilor Suediei, după moartea regelui Carol X Gustav, care s-a răsfrânt ca o fatalitate asupra Principelui nostru. Aflăm aici despre meritele lui Gheorghe Ștefan față de coroana Suediei că, el a trimis mai mult de 6000 de ostași împreună cu Principele Transilvaniei în ajutor Poloniei (sau campaniei din Polonia), de dragul căreia el și-a luat pe capul său Poarta Otomană, dușmanul cel mai crunt al întregii lumi creștine.

În continuare, toate problemele relaționale vor fi tratate cu urmașul la tronul Suediei, Carol XI. Mai întâi (anul 1660), din numele aceluiasi L. Bielski, despre problema expediției cerute de Principele Moldovei, pentru a-i restabili în scaunul Moldovei, ca apoi să-l știm din scrisorile directe. Către mai mulți domni, deoarece regele, avea regenți probabil, - el se află în al 5-lea an (1663) de când e izgonit din Moldova în partea domeniilor Sacrei Majestăți Regale a Suediei (Riga), venit pentru o rezolvare fericită a lucrurilor. Tot din Riga, însă fără să fie datată, o scrisoare adresată direct lui Carol XI, atunci când a fost chemat în componența Federației de părintele lui, prin intermediul Principelui Rokocius, care strălucea (părintele) printre Regii Creștini ca și soarele între stele, iar părintele Daniel era însoțitorul Solului Majestății Sale, Carol X Gustav i-ar fi promis niște garanții, dacă restabilirea statutului său nu va fi posibilă, atunci va desemna prin același sol, un oarecare loc în domeniile sale, unde eu a-și putea să trăiesc împreună cu ai mei. Dar mai bine, dacă poate, să-l ajute militar cu cel puțin 5000 din ostașii săi. În 24 noiembrie 1662, aflăm că se află în Riga, deja un an lung și întreg... izgonit de tirania turcilor... suportând exilul în diferite părți ale Ungariei și ale regatelor vecine, cu un mic detașament, eu însumi rânit mortal în luptă.

Într-o scrisoare din Dorpat, Livonia, el se arăta izgonit pentru 6 ani din domeniul părintesc din cauza tiraniei turcești, iar fiind în exil soarta a fost pentru mine o mamă vitregă. I s-a oferit de la rege o rezidență temporară cu provizia potrivită, Periaviul. Despre exilul de 6 ani mai aflăm și din anul următor de la 24 februarie, scris din Stetin, Pomerania, iar la 9 aprilie același ani menționează: eu V-am ajutat cu oștile auxiliare ale Germaniei subjugate, când regele Carol XI și-a exprimat acordul să binevoiască printr-un tratat de alianță cu Preacreștinul Rege (?) și să îndrepte armele spre Principatul Moldovei și să mă restabilească pe mine, sau să fie ajutat să obțină rezidența în Vismaria (Germania), după altă epistolă de la sfârșitul anului.

Deja peste un an (20 septembrie 1665), aflăm că a cheltuit aproape în

întregime cea mică avere pe care am luat-o cu mine, cerând ajutor financiar de la regele Suediei din localitatea Holmia. Regele îi va fixa o rentă, dar prea mică, iar Gheorghe Ștefan cerea ca simbria aceasta anuală, alcătuiind 2000 taleri... să fie mărită și să-i fie oferită pentru folosință o oarecare moșie, scrisă tot la Holmia, la 9 noiembrie 1665, urmate de alte două adrese cu același conținut, una din noiembrie 1665 și alta din 30 ianuarie 1666.

Fără să reușească ceva substanțial în relațiile sale directe cu Carol XI, principele moldovean va încerca și o altă cale, implicându-se astfel în niște relații diplomatice de anvergură pan-europeană. Când eu am aflat cu certitudine că Sacra Voastră Maiestate Regală (regele Suediei) onorează prietenia cu Prealumiinații și Preaputernicii Regi ai Marii Britanii și ai Galilor, și chiar dorește ca Ei, luând în considerație recomandările Maiestății Voastre cu plăcere să facă tot ce e posibil. De aceea eu implor cu umilință Maiestatea Voastră Regală ca să adăugați la toate manifestările de clemență și următoarele: fie ca Maiestatea Voastră să dispună cu îndurare ca să fie scrisă o scrisoare din numele Vostru, adresată Prealumiinaților Regi menționați mai sus:

Către Preaputernicul Rege al Marii Britanii despre aceea că Prealuminata Sa Maiestate să binevoiască a da ordin Solului său, care se află la Poarta Otomană, să coopereze cu Turcii până când eu nu voi fi restabilit în Principatul meu, însă modul (!) cu ajutorul căruia se poate face revenirea mea la putere îl va explica solul meu preaelocvent pe care eu am de gând să-l trimit la Prealumiinația Sa, iar Preaputernica Voastră Maiestate să binevoiască a-i oferi acestuia o audiență (datată înainte de 20 martie 1666). Deja la 20 martie 1666, într-o scrisoare către mai mulți domni, dânsul a aflat de la un sol al regelui Marii Britanii, care se află la Holmia că Regele Suediei a trimis cu solie deosebită la acesta, unde a expus prietenos situația mea, iar la solia regelui s-a adăugat și scrisorile Principelui și eu am echipat 400 de oameni de ai mei pe care i-am trimis la Maiestatea Sa în Anglia. Acțiunile lor n-au rămas fără răspuns, dar este interesant cum s-a impus abilitatea diplomatică a lui Gheorghe Ștefan de largă implicație, care reiese dintr-o scrisoare de răspuns din partea lui Johan Leijanbergh către Principele Moldovei care-l informează despre primirea solului său. Colonelul Makabovitz a venit cu scrisori prin care Majestatea Voastră (Gheorghe Ștefan) a binevoit să-mi acorde onoarea, cerând de la mine sfatul și ajutorul în asigurarea intermedierei la Regele Angliei ce este în încrederea Porții Otomane și poate servi drept o armă preademnă și dorită în restabilirea Maiestății Voastre. El și-a depus toată strădania ca scrisoarea de intermediere să fie dusă cât mai repede la Poarta Otomană și chiar să ajut din punct de vedere material. Era unul din curtenii regelui Angliei, elucidat inclusiv prin semnătura dată în Londra, la 1 iulie 1666.

Scrisoarea regelui Angliei fusese expediată deja la 8 iunie:

Carol al doilea, grație lui Dumnezeu Regele Angliei, Scoției, Franciei și Styberniei, apărătorul credinței, trimite salutări Supremului și Preaputemicului Împărat, Sultanului Mahomed, Domnul Suprem și Domnitorul Regatului Musulmanic, Unicul și Supremul Monarh al Imperiului Oriental

Supreme și Preaputernice Împărate

Gheorghe Ștefan nu demult Principele Moldovei, bunul nostru prieten a avut grijă să ne informeze despre nenorocirea sa, căreia i s-a întâmplat acum câțiva ani, din mila voastră și drept rezultat a fost alungat de la domnia Principatului Său și prin urmare, a fost adus într-o stare foarte miseră, pe care o suportă până în prezent, căutând intermedierea noastră, în legătură cu îndurarea față de el. Desigur,

ținând cont de suferința pe care o suportă în situația nefericită în care se află și ținând cont de faptul că este foarte important pentru principe a-i păzi de bațjocură și nevoie pe cei, care înșiși au fost însemnați până acum cu aceste caracteristici, noi n-am putut să nu intervenim la rugămintea Lui și de aceea am încredințat Trimisului nostru Extraordinar în Palatul Vostru, rudei noastre extrem de credincioase și iubite, Comitelui de Minichelssey, ca să implore din numele nostru iertarea pentru domnul Principe care își vede fericirea în îndurarea voastră și doar cu ajutorul acesteia dorește să-și restabilească situația sa și demnitatea și promite s-o întrebuițeze ca să merite îndurarea pe care noi o rugăm pentru el. Noi l-am însărcinat pe legatul nostru să expună mai amănunțit toate acestea pe care să binevoiască a-l asculta cu răbdare nu numai în aceste lucruri, dar și ale noastre, pe care le-am alăturat și să acorde încredere deplină cuvintelor lui și atunci el îi va spune despre prietenia noastră de nezdruincinat și despre dragostea noastră. Și în sfârșit noi poruncim ca Tu, Supremul și Preaputemicul Împărat să fii sănătos cât mai mult timp.

Este dată în palatul nostru Whitehall în ziua 8 a lunii Iunie în anul 1666 de la nașterea Domnului Nostru.

Prietenul vostru cel mai binevoitor Carol Regele.

8 iunie 1666.

Era o intervenție serioasă întru susținerea Principelui Gheorghe Ștefan al Moldovei, dar rezultatele finale se lăsau așteptate, situația lui însă se înrăutățea. Dintr-o scrisoare de la 17 octombrie din Stetin, adresată lui Carol al XI, aflăm că din bunurile necesare existenței promise cu îndurare de Sacra Voastră Majestate Regală, eu n-am primit nimic până în prezent. De aceea eu sunt impus să-i trimit pe Nobilul Domn, Baronul Nicolae Spătarul (Milescu?) la Sacra Voastră Majestate Regală, prin intermediul căruia eu rog cu lacrimi în ochi ca, având în vedere în cuvintele acestuia, Sacra Voastră Majestate Regală să binevoiască a avea grijă nu numai de achitarea legii, ci și de un oarecare loc liniștit, unde eu, fiind deja în etate, aș putea să-mi petrec în liniște restul vieții. Tot în aceeași zi mai scrie o scrisoare către un domn comite, din anturajul regelui Suediei, ca să-i susțină cauza în fața lui Carol XI. Zadarnic. Pus sub semnul fatal al sorții, mamă vitregă pentru dânsul, cum însuși scris după detronare. Destinul nu-l va mai ajuta să-și recâștige Principatul, dar nici autoritatea de care l-a asigurat fostul său aliat Carol X Gustav. Fie din cauza morții rapide a acestuia, fie din alte cauze, necunoscute. Însă periplu unui domn român mizilit și care era hărțuit din nemila sultanilor otomani, în cazul dat scrisorile lui Gheorghe Ștefan, pe lângă dănuirea unor relații româno-suedeze, reflectă trăirea unui personaj de-al nostru, neaoș, soarta căruia poate fi deplânsă, sau chiar poate constitui un erou de roman sau al unei drame.

Ultima scrisoare din povestea vieții lui Gheorghe Ștefan, pusă sub semnul hazardului, este tristă, s-ar putea de spus chiar tragică. Soția Principelui, Ștefana Michaëlovna către regele Suediei: - *Dat fiind faptul că durerea provocată de moartea prematură a preascumpului meu soț de amintire fericită, ea cere ajutor, deoarece a fost informată printr-o scrisoare de-a fratelui ca să aducă osemintele soțului și a părinților mei într-un loc stabilit. De aceea, ea, o văduvă singuratică și nefericită, imploră regele să fie îndurător încât ea să poată să-i aducă (pe morți) în Patrie și aici să-i înmormânteze (așa cum a rugat în ultima spovedanie, cu limbă de moarte Principele). Stetin, 11 august 1668.*

Ca o ironie a unei și aceeași sorți, primul Principele moldovean rătăcit în pribegie în domeniile coroanei nordice, nu peste mult timp, numai 41 de ani, s-a aflat

În pribegie în Moldova unul din regii Suediei, Carol XII. Bătut la Poltava în anul 1709, el mult timp nu s-a putut împăca cu faptul, cunoscând soarta dezonorantă a lui Gheorghe Ștefan, chiar dacă peste cinci ani se va întoarce acasă umilit.

Rezumând unele din actele de mai sus, necunoscute, din Arhiva de Război a Suediei, avem intenția de a le publica în viitorul apropiat integral, într-o culegere de acces pentru toți cercetătorii.

Actes médiévaux roumains dans l'Archive de la Guerre de Suède

Résumé

Dans cet article il s'agit d'une série de témoignages roumains des siècles XVII-XVIII, présents sous forme des lettres et mémoires dans *l'Archive de la guerre de Suède (Krigsarkivet)*. En spécial, elles sont liées à la personne du voievode de Moldova Gheorghe Ștefan (1653-1658), par sa correspondance avec le roi de Suède Carol X Gustav, et ensuite après la chute du trône de Moldova, ses relations en exil, directement avec le roi Carol XI.

Ainsi on recontre dans cette archive des documents, signés de Constantin Șerban (1654-1658), voievod du Pays Roumain, allié du Gheorghe Ștefan, Dimitrie Cantemir (1710-1711) et Nicolae Mavrocordat (1711-1715) dans le relations avec le roi de Suède Carol XII, situé avec le camp en Moldova, à Varnița, près de la forteresse Bender (Tighina), après la lutte de Poltava (1709).